

Natur | 4

Vikare

UPPDRAG / FAKTATEXT / NIVÅ 3

Natur | 4

Vikare

Djuret på bilden kallas för en istidsrelikt. Vad tror du att det betyder? FOTO: Pekka Bader

1.

Titta på bilden och fundera över följande frågor. Ni kan fundera för er själva eller diskutera med varandra, men ni måste inte kunna svaren. Ni har ungefär 5 minuter på er.

- Hur tror du att vi kan använda det här djuret för att lära oss någonting om landhöjningen?
- Vad har det för livsmiljö och vilken roll tror du att det har i näringskedjan (rovdjur, bytesdjur, både och)?

2.

Läs texten om vikaren. Kom på ett sätt att visa hur en vikare ser ut och förbered en liten presentation om den. Ni har ungefär 15 minuter på er.

3.

Presentera er vikare för de andra och berätta om den.

I er presentation, besvara följande frågor:

- Vad är det för djur? Berätta lite kort om hur vi kan känna igen det.
- Var lever det?
- På vilket sätt är det viktigt för Östersjöns ekosystem?
- Hur hamnade djuret i Östersjön och de sjöar där den finns?
- På vilket sätt har det varit viktigt för att utöka vår kunskap om landhöjningen?

Natur | 4

Vikare

Vikaren kom hit från Vita havet för omkring 10 000 år sedan, när klimatet var mycket kallare här. Till skillnad från många andra ishavsvarter har den klarat att anpassa sig till ett varmare klimat och finns fortfarande kvar här.

FOTO: Pekka Mäkynen, Pekka Bader

Djuret ni ser på bilden är en säl som heter **vikare**. Den kallas också för ringsäl eftersom den har ljusa ringar i pälsen. Det vetenskapliga namnet är *Pusa hispida*. Vikaren lever i Norra ishavet och de norra delarna av Östersjön, men också i sjöarna Saimen i Finland och Ladoga i Ryssland.

En vikare blir ungefär 1,5 meter lång och väger lite mer än 100 kilo. Den ser typiskt ”sälilig” ut med en rund, lite spolförmad kropp och ett runt litet huvud. Den har kraftiga fenor som den använder för att ta sig fram i vattnet. Vikaren jagar och äter små kräftdjur som ishavsgråsuggor, men också fisk som skarpsill och strömming. Vikaren är en toppredator (läses ”topp-predator”), som tillsammans med andra toppredatorer hjälper till att reglera fiskbestånden i Östersjön. Det betyder också att det inte finns några andra djur som jagar vikaren medan med lever (förutom människan). När den dör, däremot, blir den uppäten av nedbrytare, till exempel ishavsgråsuggor och vitmärlor.

Vikaren lever och jagar i de fria vattenmassorna men kan också ligga på klippor och sola. Under vårvintern byter sälarna päls och då ligger de uppe på isen för att hålla värmen. Då kan man få syn på dem från land om man är uppmärksam! Särskilt på vintern kan det vara lätt att se om man har en vikare i närheten. Då kan man nämligen få syn på de andningshål de krafsar med framtassarna för att kunna hämta luft. Ibland kan man få se det mörka, glansiga huvudet guppa i hålet en liten stund innan den dyker ned och blir borta några minuter.

Vikaren är beroende av tjocka och snörika vinterisar för att kunna fortplanta sig. Den föder sin kut i en snögrotta den grävt och den första tiden lever kuten i grottan, tills den fått päls som kan hålla värmen i vattnet. På grund av allt varmare vintrar med sämre isar blir det nu svårare och svårare för vikarna att fortplanta sig här. Faktum är att Vikaren inte ens borde finnas här i Östersjön – och särskilt inte i de två sjöar där den lever – eftersom den är en ishavsart som egentligen trivs i betydligt kallare och saltare vatten än vi har här! Så hur kommer det sig att den finns här?

Jo, för ungefär 115 000 till 11 000 år sedan hade vi en istid här. Hela Norden och delar av Tyskland och Storbritannien låg under en tjock inlandsis. Tyngden från den tre kilometer tjocka inlandsisen pressade ner jordskorpan här närmare 1000 meter. När inlandsisen började smälta för omkring 20 000 år sedan, lättade tyngden och jordskorpan började höja sig igen. Det är det vi kallar för **landhöjning**. Eftersom marken var nedtryckt och havsnivån högre på grund av allt smältvatten från isen, så hade Östersjön periodvis kontakt med andra hav. Vikaren kom hit från Vita havet under slutet av inlandsisens avsmältning, när vattnet här var både kallare och saltare än det är nu. Genom landhöjningen bröts sedan kontakten mellan Östersjön och Vita havet. Sedan dess har Östersjön blivit varmare och havsvattnet har späts ut med sötvatten från nederbörd och älvar. Trots det har vikaren lyckats anpassa sig och fortplanta sig så att den fortfarande finns kvar här. De arter som kom hit efter den senaste istiden och fortfarande finns kvar här kallas för **istidsrelikter**. Dessa arter har varit en viktig pusselbit som fått forskare att förstå hur landhöjningen gått till, eftersom de ju egentligen inte borde finnas här och inte lever i sjöar ovanför högsta kustlinjen.

All mark under
HÖGSTA KUSTLINJEN
låg under vatten efter den
senaste istiden. I Höga
Kusten är högsta kust-
linjen nu 286 meter
över havet.

På nästa sida kan ni se hur Östersjön har utvecklats sedan den senaste inlandsisen smälte bort.

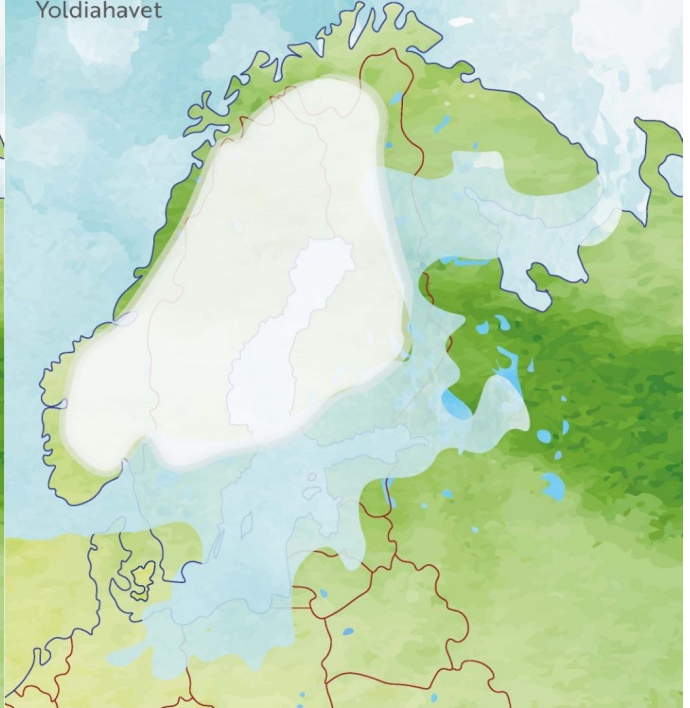
ca. 15 000 - 11 500 år sedan

Baltiska issjön

ca. 11 500 - 10 800 år sedan

Yoldiahavet

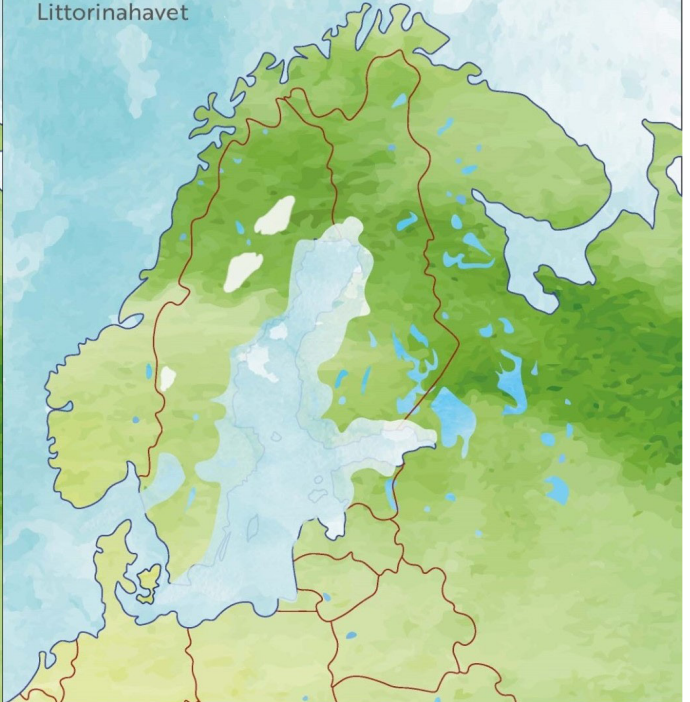
ca. 10 800 - 9 800 år sedan

Ancylussjön

ca. 9 800 - 3 000 år sedan

Littorinahavet

Bilderna visar hur det nuvarande Östersjön har utvecklats sedan inlandsisen smälte bort. Precis när isen hade försvunnit hade Östersjön kontakt med ishavet i norr. Då kunde vikarens förfäder simma hit.

GRAFIK: Rosanna Telaranta